

O‘QISH MADANIYATI VA SHAXSNING AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH

¹Saypillayeva Hilola Barot qizi-Jizzax davlat pedagogika universiteti o‘qituvchisi
hsaypillayeva@mail.ru

²Jamolov Mardon Adxam o‘g‘li-Jizzax davlat pedagogika universiteti 4-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada axborotga bo‘lgan ehtiyojning nisbatan mustaqil, xilma-xil ehtiyojlarga taqsimlanishi axborot madaniyatining paydo bo‘lishiga olib keldi, bu axborot ehtiyojlarini qondirishda ma'lum ko‘nikmalar mavjudligini anglatadi, degan fikrlar mavjud edi. Ba'zi tadqiqotchilar axborot madaniyatini axborotni yaratish, to‘plash, saqlash va qayta ishlashda erishilgan samaradorlik darajasi deb hisoblashadi. Shu bilan birga, axborot madaniyati axborot kommunikatsiyalarining barcha turlarini optimallashtirishga qaratilgan faoliyatni anglatadi. Axborot faoliyati axborot madaniyatining asosiy qismi sifatida jamiyatning tabiati va rivojlanish darajasi bilan belgilanadi. Bu faoliyat, bir tomondan, to‘plangan va ishlab chiqarilgan ma'lumotlardan foydalanish, ikkinchi tomondan, uni turli ommaviy axborot vositalarida yaratish va mustahkamlash sifatida namoyon bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: o‘qish, mutola madaniyati, axborot madaniyati, kutubxona, kompyuter savodxonligi.

O‘qish faoliyati-bu mavjud bilimlardan yangi bilimlarni olishning o‘ziga xos usullari bilan tavsiflanadigan kognitiv faoliyat shakli. O‘qish madaniyatini shakllantirishda tahlil va sintez ko‘nikmalarini rivojlantirish mustaqil ravishda bilim olish qobiliyatini o‘z ichiga oladi va shu bilan o‘quvchining mantiqiy madaniyatini rivojlantirishga imkon beradi. Matndan ma'lumotni idrok etish samaradorligi mantiqiy madaniyat darajasi bilan ham belgilanadi-tushunchalar va fikrlashning mantiqiy aloqalarini kuzatish qobiliyati; axborotni keyingi qayta

ishlash jarayoni o'quvchining qobiliyati bilan bog'liq-mavhum, umumlashtirilgan tushunchalar bilan ishlash.

Hozirgi vaqtda o'qish madaniyati va shaxsning axborot madaniyati o'rtasidagi munosabatlar muammosini hal qilishda uchta yondashuv mavjud.

Keling, ushbu tushunchalarni batafsil ko'rib chiqaylik.

I. Tushunchalarning mustaqil mavjudligi.

Axborotga bo'lgan ehtiyojni nisbatan mustaqil, xilma-xil ehtiyojlarga taqsimlash axborot madaniyatining paydo bo'lishiga olib keldi, ya'ni axborot ehtiyojlarini qondirishda ma'lum ko'nikmalar mavjud.

Ba'zi tadqiqotchilar axborot madaniyatini axborotni yaratish, to'plash, saqlash va qayta ishlashda erishilgan samaradorlik darajasi deb hisoblashadi. Shu bilan birga, axborot madaniyati axborot kommunikatsiyalarining barcha turlarini optimallashtirishga qaratilgan faoliyatni anglatadi.

Mutaxassislarining fikriga ko'ra, axborot madaniyatining maqbul darajasi quyidagilarni o'z ichiga olishi kerak.

- ✚ Eng oqilona axborot almashinuvini tashkil etish;
- ✚ axborotni to'plash, saqlash va qayta ishlash uchun zarur va etarli shart-sharoitlarni yarating ;
- ✚ barcha odamlarni Jahon madaniyati qadriyatlarini bilan teng ravishda tanishtirish;
- ✚ barcha axborot-kutubxona resurslaridan foydalanuvchilarga zarur axborot va bilimlarni tezkorlik bilan taqdim etish;
- ✚ Shaxsiy darajada bu degani:
  - ✚ axborotga kirish motivlarini bilish;
  - ✚ axborotni izlash va idrok etishda ko'nikma va malakalarni egallash;
  - ✚ axborot bilan aloqa qilish qobiliyati;

Axborot faoliyati axborot madaniyatining asosiy qismi sifatida-jamiyatning tabiati va rivojlanish darajasi bilan belgilanadi. Bu faoliyat, bir tomondan, jamlangan va ishlab chiqarilgan ma'lumotlardan foydalanish sifatida, ikkinchi

tomondan, uni turli ommaviy axborot vositalarida yaratish va mustahkamlash sifatida namoyon bo‘ladi.

Axborot tizimlari abonentining bu boradagi faoliyati quyidagi ifodani topadi: kerakli ma'lumotlar kanalini qidirish, ma'lum bir ma'lumotlar to‘plamini qabul qilish, olingan ma'lumotlarni tahlil qilish, tanlangan ma'lumotlardan foydalanish va unga munosabatni shakllantirish.

Axborot sohasi mutaxassisleri nuqtai nazaridan elektron axborot manbalari va audiovizual ommaviy axborot vositalarining ommaviy tarqalishi madaniyat turining o‘zgarishi va madaniy faoliyatning yangi, Injilga oid bo‘lmagan algoritmining paydo bo‘lishidan dalolat beradi.

II. Axborot madaniyati shaxsni shubhasiz quyidagi fazilatlar bilan bog‘lash mumkin: intellektual-mantiqiy va intellektual-evristik.

Darhaqiqat, axborot jarayonlarini hisobga olmasdan, psixikaning maqsadni belgilash, xotirani safarbar qilish va muammoni hal qilish yo‘lida yuzaga keladigan vaziyatlarni bashorat qilish kabi xarakterli xususiyatlarini tasavvur qilish va tushuntirish mumkin emas.

Shuni ta'kidlash kerakki, insonning axborot madaniyati maxsus intellektual xususiyatlar va qobiliyatlar to‘plamini, xususan , mavhum va umumlashtirish, fikrlash jarayonining yo‘nalishini o‘zgartirish, muhim xususiyatlarni ajratib ko‘rsatish, ularni xotirada saqlash va saqlash qobiliyatini nazarda tutadi. Shu bilan birga, axborotni iste'mol qilish ko‘nikmalari va odatlari haqiqiy o‘qish madaniyati sifatida qaraladi va shuning uchun o‘qish madaniyati shaxsning axborot madaniyatining tarkibiy qismlaridan biri sifatida qabul qilinadi.

Agar o‘qish madaniyati faqat ma'lumot iste'mol qilish bilan cheklangan bo‘lsa, bunday yondashuv qonuniy bo‘ladi. Ammo shuni unutmasligimiz kerakki, o‘qish madaniyati nafaqat o‘qish jarayoniga hissa qo‘shadigan bilim, ko‘nikma va ko‘nikmalar yig‘indisini, shu jumladan kerakli hujjatni oqilona izlash qobiliyatini, balki shaxsning kirish uchun qiymat munosabatlarini ham o‘z ichiga oladi.

III. O'rtasidagi munosabatlarga uchinchi yondashuv Mutolaa madaniyati va shaxsning axborot madaniyati shundan iboratki, o'qish madaniyati shaxsning axborot madaniyati asosida. Bunday holda, tadqiqotchilar axborot madaniyati turlarini davriylashtirishdan kelib chiqqan ko'rinadi. Darhaqiqat, kitob madaniyati ko'pincha axborot madaniyati bilan ajralib turadigan elektron madaniyatdan oldinroq bo'lgan. Ammo axborotning o'zi "axborot jamiyati" va uning madaniyati paydo bo'lishidan ancha oldin mavjud edi.

Biror kishi atrof-muhitdan ma'lumotni u yoki bu tarzda qabul qiladi va uni baholaydi, foydali qismini ma'lum bir vakillik shaklida yozib olish usuli yordamida tuzatadi.

Axborot tashuvchilarni takomillashtirish jamiyatning axborot madaniyatining namoyon bo'lishi, kompyuter savodxonligi esa uni shaxs tomonidan amalga oshirish shakli bo'lganligi sababli, o'qish madaniyati jamiyatning axborot madaniyatini amalga oshirish shakli deb taxmin qilish mumkin.

Shaxsning axborot madaniyati va o'qish madaniyati o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashda shuni hisobga olish kerakki, o'qish madaniyati an'anaviy ma'lumot - bibliografik apparatda va kutubxona fondida taqdim etilgan an'anaviy tashuvchida qayd etilgan ma'lumotlar bilan ishlash madaniyatidan boshqa narsa emas; uning namoyon bo'lish shakli bu mumkin bo'lgan o'quvchining xatti-harakati.

Agar o'qish (shuningdek, axborot) xulq-atvori hodisasi etarlicha o'rganilmagan bo'lsa, unda o'qish madaniyati darajasi o'rganilganligi sababli, shaxsning axborot madaniyati darajasi va o'qish madaniyati yanada chuqurroq o'rganilgan. bu uning shakllanishi uchun zarur shartdir.

Shaxsning axborot madaniyatining pastligi sabablari orasida tadqiqotchilar, xususan, M. Ya.Dvorkin quyidagilarni nomlaydi:

- axborot madaniyatining ijtimoiy ahamiyatini etarli darajada baholamaslik;
- shaxsning axborot madaniyati asoslarini o'qitishning yagona metodologiyasining yo'qligi;

- kutubxonalar va ta'lim muassasalarining o'quv-tarbiyaviy faoliyatidagi tarqoqlik.

Aynan shu sabablar o'qish madaniyatining pastligini ham aniqlaydi, deyishga asos bor.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlashimiz mumkinki, o'qish madaniyati shaxs madaniyatining namoyon bo'lish shakli bo'lib, shaxsning madaniy muhitini tartibga solish muammosini hal qilishga yordam beradi, o'zining muammoga yo'naltirilgan axborot tizimlarini yaratadi. O'qish madaniyatini rivojlantirish intellektual faoliyatni takomillashtirishga yordam beradi, uning asosiy bilimlarini to'ldirish istagi, uning asosida o'z ma'lumotlarini yaratish, uni baholash va motivatsiya tizimini rivojlantirish kabi shaxsiy xususiyatlarni shakllantirishga yordam beradi. O'qish madaniyati ma'lumot-bibliografik apparatlar va fond imkoniyatlaridan iborat kutubxonalarning axborot potentsialidan xabardor bo'lishida namoyon bo'lishini ko'rishimiz mumkin, chunki shaxsning axborot madaniyati (umumiy ma'noda) xabardorlikda namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Yoshlar orasida kitob o'qish va targ'ib qilish sotsiologiyasining dolzarb muammolari.- M., 1987.- 179 b.
2. Alekseychik K. V. madaniy dinamika va umuminsoniy qadriyatlar // 20-asr oxiridagi ijtimoiy falsafa. - M., 1991. - B. 143-145.
3. Andreev O. A., Xromov L. N. Xotirani o'rgatish texnikasi: tez o'qish texnikasini o'rganishning ikkinchi bosqichi: Satori dastur: Proc. foyda.- Yekaterinburg, 1992. - 192 b.
4. Andreev O. A., Xromov L. N. Tez o'qishni o'rganing.- M., 1991. 185 b.
5. Anisimov S. F. ma'naviy qadriyatlar: ishlab chiqarish va iste'mol . - M., 1988. - 253 b.
6. Каршибаева, Г. А., Норбекова, Б. Ш., & Туракулов, Л. Т. (2016). Суицид-это не просто способ обратить на себя внимание. *European journal of education and applied psychology*, (2), 64-67.

7. Shavkatovna, N. B. (2022). AXBOROT TEXNOLOGIYALARI BILAN ISHLOVCHI SHAXSLARNING PSIXOLOGIK XOLATINING PATOLOGIYASI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 658-662.
8. Norbekova, B. (2021). Socio-Psychological Characteristics of National Character. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)-Peer Reviewed*, 7(1).
11. Норбекова, Б. 2021. Духовное воспитание - как основа психологического воспитания. *Общество и инновации*. 2, 10/S (ноя. 2021), 105–109.
12. Норбекова, Б. (2021). Духовно-нравственный образ семьи. *Общество и инновации*, 2(2/S), 123-128.
13. NORBEKOVA, B. (2021). Жамият ва инновациялар–Общество и инновации–Society and innovations.
14. Норбекова, Б. (2020). МИЛЛИЙ ХАРАКТЕР ШАКЛЛАНИШИНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ. *Научно-просветительский журнал "Наставник"*.